

becses tárgyakért nője' becsületét is fölajánlá 's az udvarias matróz nem igen soká alkudozott. A' zelandi dámák részökről kendőket vivének el adott kegyeiért; szegény asszonyok, szerencsések valátok, ha egyebet nem vittetek el! szerencsések valának a' hajóslegények is, ha szerelmes ölelkezéseik után még hallhatták, hogy órájok' verése szívökét fölül élte. Ez apró csínyokon kívül minden a' legnagyobb igazsággal végződött, minden érdek, minden vágy teljesen kielégítetett. Itt a' harcz vette ki dézmáját, amott az asztal, még tovább a' szerelem. Szóval, ki hinné, hogy ez Ocean közepetti vásáron is voltak a' király' gyűjteményének kerítői, kik szemmel tartva a' természethistoria' érdekeit, reszkettek örömben, ha a' zelandiaktól egy fegyvert vagy bútort megszerezhettek, és egy hadvezér' (moko mokaï) egyiptomi múmiaként jól megtartott fejét beburkolhatták?

Az új-zelandi műszorgalomnak itt szerzett példányai a' caeni, 's Párizsban a' királykerti museum' termeiben vannak letéve.

France littéraire, 1834. I és III.

JAKAB ISTVÁN,
m. tud. társ. I. tag.

A' MOSZKA LITERATURA' JELEN ÁLLAPOTJA.

Az a' tudósítás, mellyet itt tisztelt olvasóimmal közlök, egy lelkes orosz dámának levele valamely — hihetőleg genfi — tudóshoz; 's ez előtt öt évvel a' „Bibliothèque universelle“ egyik füzetében jelent meg. Azonban az, olly helyes felfogást árul el, 's a' nyelv' értőitől *) származó, kivált egész egy korra kiterjedő

*) Illyet közlöttem 1828-ban a' Tud. Gyűjt.' X-d. kötetben. Az tekintetet vet a' régiebb moszka literaturára is, és sokban világosítja e' jelen cikkelyt; ez viszont, mint ujjabb, pótolja amazt. T. F.

közlések ezen, a' világ' politicalai viszonyaiba mindig hatalmasban és hatalmasban bekapó nép' nemzeti literaturája felől, olly gyéren tűnnek fel, hogy ennek itt lapjainkat megnyitni nem tartám helytelennek. — Az iróné, miután négy évi távollétét hazájától említé, 's ennek következtetésében azt, hogy sok újabb jelenete hona' literaturájának könnyen elkerülheté figyelmét; illy panaszszal folytatja előadását: „Valld meg, uram, hogy szerencsétlenség olly nyelvének lenni, mellyel csak házi körökben élnek. Melly szűk korlátok közé van ez által iróink' tekintete szorítva! Jőjön ki Német- vagy Francia-, Angol-, vagy Olaszországban nevezetes munka, azonnal ismeri Europa, 's a' fordítók' serege sokszorozza annak hírnevét. Mi, vigyünk bár csodákat végbe, a' szerzőnek be kell elégednie néhány házi tapsolással. A' szentpétervári academia' koronája mi a' Capitoliuméhoz képest? 'S aztán jó még egy Saint-Maure a' maga moszka anthologiájával (francia nyelven)! Ugyan miért fordítani, mielőtt valamelly nyelvet tudnánk? Szerencsésben jártunk Angliában, Németországban; de közebb figyelmet még sem nyerheténk. E' fordításokat ugy olvassák, mint nézik a' ritka állapotokat. Neki bátorodást munkáink' folytatására nem nyerünk.

Nem szükölködünk mi egy gazdag és eredeti literatura' egyik szükséges eleme nélkül sem. A' politica tiltott jószág lévén, a' lelkesb emberek nem vesztegetik minden tehetségeiket pamphlet-írásra, 's az excellentiások' gúnyolására, mint Franciaországban, hol a' jezsuiták, a' charta 's a' ministerek annyi tollat foglalnak el; hol Villèle urat és társait versekben is kegyesek dicsőíteni — Oroszországban a' censura eszére hozná a' bátor poetát.

Nyelvünk igen gazdag, 's szinte egészen a' görögön alapszó; ennek birja hajtogatásit, gyakran fordulatit és erejét is; kész minden tárgyhoz simúltni, minden versmértékhez; és hangzatos, és édes. A' társalkodás sok eredetiséget mutat a' figyelmes szemlélő-

nek. A' felvilágosodás nálunk óriási léptekkel terjed esztendőről esztendőre. Nemességünk' gondos neveltetése, a' népnek valódi patriarchafis erkölcei meglepő contrastokat mutatnak, mellyeknek a' költők nagy hasznokat vehetnek.

Minden jelesb' iróink a' magasabb körök' emberei, gyakran országos férfiak; 's hozzájuk hasonlók az ő biráik. Mondhatná valaki hogy a' költésben nagy egyhanguságnak kell támadnia, a' tárgyoknak mindenkor egy szempontból felfogatása által; ellenben nekünk nincsenek olly szerencsétlen lángészeink, kik ez úton kénytelenek kenyeröket keresni, 's kézírataikkal kereskedni. Nálunk dicsőségért irnak, nem pénzért *). Lelkes embereinkben, mit vádolni kell, egy különös fonás van; igaz, jól fordítják a' külföld' remekeit; de miért fordítani olly országban, hol a' nyelvek' ismerete olly általános, 's az olvasók mindig összehasonlíthatják a' másolatot eredetiével? **)

---

*) Ki azt teheti, igen jó; de ollyan mindenütt csak kevés van. Ki csak a' másodikért ir, a' napszámosok' sorába való; 's ha ez semmi literaturának diszére nincs, legalább symptomája egy olly literaturának, melly már érdemlett annyi divatot és becsültetést, hogy táplálhat is. Egyéb-iránt nagy urak magok soha sem alkottak literaturát; 's a' pénz okvetetlenül szükséges arra, hogy rá érvünk dicsőségért dolgozhatni. T. F.

**) A' gáncs, melly itt a' fordításokra villantatik; szint olly helytelen, mint nem igazságos. Nem mondom azt, hogy fordítás nélkül nyelv magas polczára nem hághat a' tükélynek; de azt, hogy ez által (eredetiek mellett) sokkal sebesebben jut oda, nem tagadhatni. Ezer formák csalatnak elő a' nyelv' kebeléből, mik különben részint nem, 's bizonyosan sokkal később. Azon felül a' fordítások olly sokszínűséget szereznek a' nyelvnek, mellyet csupa eredeti művek nem adhatnak soha. Hogy a' classicus régiséget ne említsem, egy közel fekvő példára figyelmeztetek. A' francia, a' forradalom előtt, még nem tanult külső nyelvet, 's nem fordított ezekből, (vagy csak felette keveset; a' görög és latin nyelv itt nem jöhet szóba, mert azok

Eredeti és classicus iróink közt első ranggal *Karamzine* bir, a' történetiró. Előtte Nestor volt egyetlen ismeretes historicusunk; minden anyagaink el voltak szórva 's feledékbe temetve. K. azokat csodálatos éles elmével összeszedte, érdeket tudott adni tíz századú vad kornak, mellyben hol személyes derékség, hol lázasztó kegyetlenség voltak az egyetlenegy epizódok. Munkája lefordítatott francziára, 's jól; de olvasztatott is, a' mi még hizelkedőbb. Kevés év előtt ragadta el a' halál barátjaitól 's a' tudományoktól,

az ujjabaktól felette távol állnak, 's a' francziák azokkal is szabadon bántak). És ime, a' franczia nyelv szegény maradt, és egyszínű. Egészen ellenkezőt kell a' németről mondani. Egy nemzet sem fordított többet; 's egy nemzet' nyelve sem gazdagodott annyira szavakban és formákban, mint ez. Az eredetiséget ne féltsetek, hol van; csak ott, hol nincs. És itt fordítások sem ártanak. Terjedjen csak — jeles és czélszerű fordítások által is — világosság, és az emberi szellem eredetiséget is fog kifejteni.

Mit a' tudósítás' irónéja a' sok nyelv' tudásáról mond hazájára nézve, azt könnyen a' miénkre is alkalmazhatná az olvasó. De az nem mutat meg semmit. Mert hogy a' nemzet' *tömege* értené azon nyelveket, 's tenné az azokból teendő fordításokat hasztalanokká: hibás praemissum. 'S így a' tömege nézve hasznos lesz, mi az egyes, külső literaturákban járatos olvasókra nézve bizonyosan nem káros, ha nem szükséges is. Végre, nem csak a' jelent kell tekinteni, 's legkevesbbé az irónak, hanem a' jövőt is. Miért nem olyan tehát, asszonyom, a' te nemzeted' literaturája, mint ama' nemzeteké? Épen azért, mert nyakán ül ama' sok nyelv. Tegyétek tehát minél inkább és gyorsabban szükségtelenné amazokat az által is, hogy a' külföld' valóban jeles műveit olvashassa a' moszka a' nélkül, hogy még nyelveket tanulna; 's ha majd az alsó és felső rend ekkép a' haza' nyelven fog eleget tehetni tudvágyának: hidd el, a' köz értelem' elevenebb fejlődése, 's az a' köz figyelem, melly után sovárgasz, fognak teremteni olly eredeti irókat, kiket olvasandanak más népek is — habár fordításban; és dicsőség leszen moszka iró Ienni, 's Szent-Péterváranak koszorúja versenyeni fog a' Capitoliu-méval. — 'S mind ez legyen értve magyar hazámra is. T. F.

mellyeket hathatósan pártfogolt. Karamzine a' mi Titus-Liviusunk, büszkéek vagyunk benne, ő ismertete meg minket egész Európával. Elsőbb századaink nem unalmasbak, mint a' Merovingok történeti. A' nagy-Károlyok és szent-Lajosok sokkal később jöttek. Elértük mi is azon pontot, hol a' moszka a' legmerényletesb népek' rangjához szerze jogot magának. Az utolsó háboru olly czikkelyeket szolgáltat a' történetírásnak, olly méltókat az olvasásra, mint a' francziák' fölfedezései Egyiptomban. — E' roppant-művén kívül Karamzine elbeszéléseket irt, mellyek hajdani erkölcsünk' 's régi szokásaink' hű képeit adják. A' régiségek most divatba jöttek; mi azokat szintúgy akarjuk, mint mások; 's így tizedeket számítunk — századok helyett.

Költésünk' mezején *Joukowsky* alapítója romános iskolánknak. Benne mindennemű ismeretek, képzelet' élénksége 's érzés egyesülnek. Schiller' legszebb tra-goediái, Gray' elegiái, Moor' kecsesel teljes 's Byron' merész művei másoló keze által újra föltámadnak. Miért nem bízott régen saját képzelete' erejében! Egy idő óta ő azt tette, és nagy szerencsével. Az az irtóztató vihar, melly Miklós császárt fenyegette, midőn Várnából Odesszába vitorlázna, gyönyörű versekre ada neki tárgyat. A' szedett borostyánok 's túlhaladt veszedelmek, bő tárgyai a' dicséretnek és érzékeny háladatnak. *Joukowsky* utazott; 's én semmi nyelvben Schweiz' szépségeinek olly való, 's olly költői festéseit nem leltem, mint nála. Prosáját tisztaság és kényesség jelelik ki. Szívhez és lélekhez egyszerre szól. Jelennen az örökös nagyfejdelem' nevelésének igazgatása, 's ezzel számos reményei a' jövendőnek, vannak kezei közé letéve. Egyike legszebb verseinek az, melly azon egyházból kijövetelkor iratott, mellyben a' császárné-anya' tetemei voltak kitéve. Minden szó historiai igazság.

Néhány év előtt az orosz Parnassus' egyik legnagyobb dísze, *Joukowsky*' lelki barátja, halt el. T. i.

Batuchkoff. Petrarca' 's Ariosto' lelkei táplálták, 's versei az ők' kecsével és édességével bírnak. Érzékeny lelke mit festett, az igaz, természeti, szívhez szóló. Éltenek a' barátság volt fő ingere; ezt fejezte ki szellem-teli epistoláiban is. Lyrájának édes melancholia egy kellemmel többet ad. — Lelkének elbódulása vetett véget költői pályájának is. Joukowsky volt az egy, barátjai közül, kire ráismert. Melly szomorú dolog reá pazarlani gondjainkat barátunkra, ki már csak árnyéka annak, a' mi volt.

Batuchkoff az új classica iskolához tartozott. Az érzemények' gyöngédsége, a' valóságra ügyelet által mérsékelve, élénk, de mindenkor a' jó izlésnek hódoló képzelet, bájoló, soha túl nem vitt leírások, különböztetik ezt meg a' romános iskolától. Ő elébb hagyta magát az érzés, mint a' képzelet által elragadtatni. Természetleírásai olly melegek, hogy nehezen hihetjük el mikép azok a' jeges éjszak' fiától származhattanak.

Puchkin Sándort, az orosz Tyrtaeust, teremtő lángész bélyegzi. Egykor visszaélt lelke' minden tehetségeivel; száműzette a' Kaukaz' bércei közé, az elmélkedés azokat megérlelte. Miklós császár visszahívta, 's monda neki: „Írj, én magam leszek cenzorod.“ Csodálatos erővel bír a' szenvedelmek' kifejezésében, 's nagy ügyességgel a' nyelv' sajátosságos fordulatái' használatában. Általában nem mímel senkit, 's gyakran Byron' magosságaig emelkedik fel. Több költő művei, jelesek erő és merészség által, gazdagítják literaturánkat. „A' kaukazi fogoly“ festi ama' vad csoportok' harcos erkölceit; „Oneguine“ magasb társaságinkéit.

Van La-Fontainünk is. *Krilooff* birja egész naivságát, finomságát, forgékonyságát. Jó-orosz, eredeti 's egyszerű írásaiban, mint cselekedeteiben. A' mese igen neki való; szerencsésen alkalmazza szójárásinkat, nemzeti közmondásinkat, nem utánazza sem Aesopust, sem Lessinget: nyelvének kizárólagos szerelmese. Mesei minden osztályok' fogékonyságához alkalmazottak. A' társaság' nevetséges oldalait keserűség nélkül 's

híven a' természet után festi. Másik jeles meseirónk *Dmitrieff*, kit ministeri helyzete sem tevé írói pályája iránt hűtlenné. Sokat fordított, sokat utánzott a' külföld' meséi közül, azokat hazájához alkalmaztatván. Hogyha ő eredeti műveket akart volna adni e' nemben, mint adott balladákat, beszélyeket, epistolákat: La-Fontaine volna ő is. Musája a' költészet' minden formáiba simúl a' nemes epopoeától kezdve az egyszerű romanczig. Ermackja epos lenne, ha hosszabb. Képei egy Homerhoz méltók; stilusa' belső harmoniája különös varázst kölcsönöz az egésznek.

Kozloff, költő és világtalan, mint Milton, érzékeny versei' éneklésében leli vigasztalását. Gyakran Russzia' történeteiből szedi tárgyait kedves beszélyeinek. A' legilletőbb valóság' erejével festi a' szerencsétlenséget; a' hold' tisztáját 's szép vidékek' bájait több mint romános tűzzel. Ki becsülheti méltáiban, mint ő, azon éldeleteket, mellyektől örökre meg van fosztva! Kár hogy fordításokra is szán időt, ki e' helyett becsesb eredetit adhatna! —

Ennyit íróinkról arra, hogy kegyed lássa, méltók vagyunk-e már figyelmére. 'S nem szóltam régiebb szerzőinkről, mert kegyed azt nem kívánta: nem másod ranguakról, mint Baratinsky, Rileeff, Pletneff 's többen. Szólnék a' nyilvános, 's az egyházi szónokságról, 's dramai művészségünkről. De az első nálunk még nem létezik: ügyvédek igen piczi uracsok, többnyire tehetség nélkül; 's védelmeik *olvastatnak*. A' birák' hűségének kell az ügyvédek' szónokságát pótolni. Vannak jó egyházi szólóink, lelkes, tanult emberek, de hallgatóságok nem igen buzdító. Isteni szolgálatunk szer felett hosszú, 's kevés várja a' beszédet, melly utána következik. Mi lehet csüggesztőbb az illy megszökéseknél? 'S a' predikátor olvas, nem mondja szabadon beszédét. Nyomatott munkáik azonban érdemlett méltatást nyernek.

Dramai literaturánk egyéb ágaknál kevesebbé gazdag. *Ozeroff* és *Kniagenin* szép historiai tragoediákat

adtak; ők meghaltak, 's utódaik nem támadtak. *Chakowskoy* herczeg lelkes és vigsággal teljes vigjátékokat irt versekben. Napról napra gazdagabbak leszünk. Melly szép tárgyakat nyújtanak minden rendbeli elméknek az utolsó political történetek! Részegek a' dicsőségtől, dithyrambokat fognak zengeni; lecsillapodva tragodiák' szép magvait találandanak. Érezvén külső ereinket, ki fogjuk fejteni a' lélekéit is, mellyek miveltetésre nagyon szorulnak. A' moszka népnek nagy erényei vannak, tulságban azok hibákká lesznek. Vendégházaink nincsenek, mert az idegeneket — ha ajánlva vannak — szívesen látjuk minnen házainknál. 'S így vagyunk a' literaturával is. Igen készek vagyunk szomszédainknak polgárjogot osztogatni. — Vannak tudományos folyóiratink is, lelkesek. *Gretch*, *Voyekoff*, *Bulgarin* criticáikkal mívelik 's mulatják a' közöniséget, távol személyes roszakarattól. A' toll vitézül harczol; az emberek fegyvernyugvásban élnek.“ —

Tehát a' moszka siacsen még túl a' költészet' korán, melly minden literaturának elseje. Mutatja ez is, mikép a' *tudományok* ott, hol a' honnyelv nem divatoz az intézetekben, a' nemzet' keblében nem keletkezhetnek. Ez oka a' mi hátramaradásunknak is.

TOLDY FERENCZ.

KELET ÉS KÖZÉPKOR.

A' kelet és a' nyugoti középkor, azon két studi-umtárgy, mellyek jelenleg úgy látszik, leginkább foglalatoskodtatják az elméket *). A' tudósok sietnek naponként elejébe terjeszteni a' publicumnak vizsgálataik'

*) Franciaországban t. i., hol erre más, political okok. 's alkalmakon kívül, a' romanticsok', névszerint Hugo Victor 's Lamartine' munkáik, 's ez utóbbinak keleti utazása, újabb ösztönt adtanak. *Es.*